ANNUAL EXAMINATION 2024

CLASS - X

SUJBJECT - संस्कृत (Sanskrit)

खण्ड - A

(प्रशन संख्या 1 से 30 तक बहुविकल्पीय प्रश्न हैं और प्रत्येक 1 अंक का है।)

निर्देशः अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा विकल्पेभ्यः उत्तराणि चित्वा लिखत-

एकदा एकः नरः सरोवर-तटे भ्रमति स्म । सः गम्भीर-चिन्तने संलग्नः आसीत्। सहसा वानराणां शब्दैः तस्य ध्यानभंगः अभवत्। सः अपश्यत् यत् रक्तवर्णाः अतिविकरालवानराः नातिदूरे आसन्। सः धावितुम् आरभत्। 'मा धावः भयं त्यक्त्वा तत्रैव स्थिरो भव' इति कस्यचित् वृद्धजनस्य उच्चस्वरं श्रुत्वा सः तथैव अकरोत्। स्थिरं दृष्ट्वा वानराः अपि तत्रैव स्थितवन्तः। साहसं कृत्वा निभीदृष्ट्या सः वानरान् अपश्यत्। तं निर्भीकं दृष्ट्वा वानरसमूहः पलायितः। अहो आश्चर्यम्। कीदृशः चमत्कारः । अनेन अनुभवेन तस्य ज्ञान-चक्षुषी उन्मीलिते। तेन ज्ञायते यत् आपत्तिभ्यः मुक्तिः दृढ़संकल्पेन, साहसेन, धैर्यम् च भवति न ताभ्यः पलायनेन। जानन्ति भवन्तः एषः नरः कः आसीत् ? एषः आसीत् स्वामि विवेकानन्दः

1. एकः नरः कुत्र भवति स्म?

(a) पुष्पोद्याने

(b) सरोवरतटे

(c) नदीतीरे

(d) समुद्रतटे

2. केषां शब्दैः तस्य ध्यानभंगः अभवत्?

(a) वायसानाम्

(b) सारमेयानाम्

(c) उल्लूकानाम्

(d) वानराणाम्

https://www.jharkhandboard.com

3. वानराः कीदृशाः आसन्?

(a) रक्तवर्णाः

(b) हरितवर्णाः

(c) श्यामवर्णाः

(d) पीतवर्णाः

4. आपत्तिभ्यः मुक्तिः कथं भवति?

(a) चिन्तनेन

(b) विलापेन

(c) धैर्येण

(d) पलायनेन

निर्देशः अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि चित्वा लिखत-

अस्ति देउलाख्यो ग्रामः । तत्र राजसिंहः नाम राजपुत्रः वसित स्म। एकटा केनापि आवश्यककार्येण तस्य भार्या बुद्धिमती पुत्रद्वयोपेता पितुर्गृहं प्रति चलिता। मार्गे गहनकानने सा एकं व्याघ्रं ददर्श। सा व्याघ्रमागच्छन्तं दृष्टा धाष्टर्यात् पुत्रौ चपेट्या प्रहृत्य जगाद 'कथमेकैशो व्याघ्रभक्षणाय कलहं कुरुथः? अयम् एकः तावद्विभज्य भुज्यताम्। पश्चात् अन्यो द्वितीयः कश्चित् लक्ष्यते।' इति श्रुत्वा व्याघ्रमारी काचिदियमिति मत्वा व्याघ्रो भयाकुलचित्तो नष्टः।

5. ग्रामस्य किं नाम आसीत् ?

(a) लोधमा

(b) देउला

(c) देशपुरः

(d) लापुंग

6. राजपुत्रः कः आसीत्?

(a) भीमसिंहः

(b) संग्रामसिंहः

(c) देशपुरः

(d) लापुंग

7. बुद्धिमती गहनकानने कं ददर्श?

(a) भल्लूकम्

(b) व्याघ्रम्

(c) चित्रकम्

(d) शूकरम्

8. सा पुत्रौ कया प्रहृत्य जगाद?

(a) चपेटया

(b) पादेन

(c) लगुडेन

(d) मृत्लोष्ठेन

निर्देशः अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत-

गुणी गुणं वेत्ति न वेत्ति निर्गुणो

बली बलं वेत्ति न वेत्ति निर्बलः।

पिको वसन्तस्य गुणं न वायसः

करी च सिंहस्य बलं न मूषकः ।।

9. गुणी किं वेत्ति?

(a) चित्तम्

(b) वृत्तम्

(c) वित्तम्

(d) गुणम्

10. निर्बलः किं न वेत्ति?

(a) दोषम्

(b) बलम्

(c) सौख्यम्

(d) द्रव्यम्

11. पिकः कस्य गुणं वेत्ति?

(a) वर्षायाः

(b) शिशिरस्य

(c) वसन्तस्य

(d) आतपस्य

12. 'काकः' इत्यस्य पदस्य पर्यायपदं किम्

(a) वायसः

(b) पिकः

(c) करी

(d) मूषकः

निर्देशः अधोलिखितं नाट्यांश पठित्वा प्रश्नानाम् चित्वा लिखत-

चाणक्यः - वत्स! मणिकारश्रेष्ठिनं चन्दनदासमिदानीं द्रष्टुमिच्छामि ।

शिष्यः - तथेति (निष्क्रम्य चन्दनदासेन सह प्रविश्य) इतः इतः श्रेष्ठिना

(उभौ परिक्रामतः)

शिष्यः - (उपसृत्य) उपाध्याय! अयं श्रेष्ठी चन्दनदासः।

चाणक्यः - श्रेष्ठिन्! स्वागतं ते। अपि प्रचीयन्ते संव्यवहाराणां वृद्धिलाभाः?

चन्दनदासः - (आत्मगतम्) अत्यादरः शङ्कनीयः। (प्रकाशम) अथ किम्।

आर्यस्य प्रसादेन अखण्डिता मे वाणिज्या।

चाणक्यः - भो श्रेष्ठिन। प्रीताभ्यः प्रकृतिभ्यः प्रतिप्रियमिच्छन्ति राजानः।

13. कः कन्दनदासं दष्टुम् इच्छतिं?

(a) चाणक्यः

(b) चन्द्रगुप्तः

(c) स्कन्दगुप्तः

(d) अशोक:

14. कः शकनीय भवित?

(a) अतिस्नेहम्

(b) वैषम्यम्

(c) अत्यादरः

(d) अनादरः

15. के प्रियमिच्छन्ति?

(a) भृत्याः

(b) राजानः

(c) अमात्याः

(d) द्वारपाला:

16. आर्यस्य .... अखण्डिता में वाणिज्या। (रिक्तस्थान पूरयत।)

(a) व्यवहारेण

(b) वित्तेन

(c) मन्त्रणा

(d) प्रसादेन

निर्देशः रेखांकितपदेषु प्रश्नवाचकपदानि चित्वा लिखत-

17. प्रकृत्याः सन्निधौ वास्तविकं सुखं विद्यते ।

(a) कस्य

(b) कस्यै

(c) कथम्

(d) कस्याः

18. सुधियः सुधीभिः सह व्रजन्ति।

(a) के

(b) काम्

(c) काः

(d) केन

19. उभी शषं चत्वरे स्थापितवन्तौ ।

(a) कदा

(b) कुत्र

(c) कस्मात्

(d) केषाभ्

20. फलच्छायासमन्वितः वृक्षः सेवितव्यः।

(a) कीदृशः

(b) काभ्याम्

(c) कासाम्

(d) किम्

निर्देशः अधोलिखितवाक्येषु रेखांकितपदानां संधि-विच्छेदं वा चित्वा लिखत-

21. पश्य, पश्य एतत् + चित्रम्?

(a) एतच्चित्रम्

(b) एतच्छित्रम्

(c) एतन्चित्रम्

(d) एतत्वित्रम्

22. नायकः नाटकस्य प्राणः भवति।

(a) नै + आकः

(b) ने + अकः

(c) नाय + अकः

(d) नै + अकः

23. मनोरथः पुरुषार्थेण एव सिद्ध्यति।

(a) मनो + रथः

(b) मनः + रथः

(c) मन + रथः

(d) मनस् + रथः

24. सम्पूर्ण विश्वे सज्जनाः दुर्लभाः आयन्ते ।

(a) सन्+ जनाः

(b) सत् + जनाः

(c) सम्+ जनाः

(d) सच् + जनाः

निर्देशः रेखांकितपदानां प्रकृति-प्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा समुचित विकल्पं चित्वा लिखत-

25. कार्य तु अवधानेन कृ + अनीयर ।

(a) कर्तव्यः

(b) करनीयम्

(c) कुर्वन्

(d) करणीयम्

26. धावन्ती बालिका पथि अपतत्।

(a) धाव् + शतृ

(b) धाव् + तुमुन्

(c) धाव् + शानच्

(d) धाव् + क्तवतु

27. अश्वा मार्गे धावति।

(a) अश्व + चाप्

(b) अश्व + डाप्

(c) अवश् + टाप्

(d) अश्वा + टाप्

निर्देशः उचिंत अव्ययपदं विकल्पेभ्यः चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत-

28. नरः अनिच्छन् .... पापं करोति।

(a) एव

(b) पुरा

(c) अपि

(d) चित्

29. नगरात् .... एकः सुरम्यः सरः।

(a) खलु

(b) बहिः

(c) कुत्र

(d) इतस्ततः

30. .... मगधस्य नृपः अशोकः आसीत्।

(a) पुरा

(b) सम्प्रति

(c) तावत्

(d) कदापि

खण्ड-B

(प्रश्न संख्या 31 से 38 तक अति लघु उत्तरीय प्रश्न हैं और प्रत्येक 2 अंकों का है। इनमें से किन्हीं छः प्रश्नों के उत्तर दीजिए।)

निर्देशः अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा (31-32) प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत-

https://www.jharkhandboard.com

कश्चन् निर्धनो जनः भूरि परिश्रम्य किञ्चिद् वित्तमुपार्जितवान्। तेन वित्तेन स्वपुत्रम् एकस्मिन् महाविद्यालये प्रवेशं दापयितुं सफलो जातः। तत्तनयः तत्रैव छात्रावासे निवसन् अध्ययने संलग्नः समभूत् । एकदा स पिता तनुजस्य रुग्णतामाकर्ण्य व्याकुलो जातः पुत्रं द्रष्टं च प्रस्थितः। परमर्थकाश्येन पीडितः स बसयनि विहाय पदातिरेव प्राचलत्। पदातिक्रमेण संचलन् समये अपि असौ गन्तव्याद् दूरे आसीत्। 'निशान्धकारे प्रसृते जिने प्रदेशे पदयात्रा न शुभावहा' एवं विचार्य पाश्वस्थिते ग्रामे रात्रिनिवासं कर्तु कशिद् गृहस्थमुपागतः।

पूर्णवाक्येन उत्ततरत-

31. पिता कस्य रुग्णतामाकर्ण्य व्याकुलो जातः?

32. कीदृशे प्रदेशे पदयात्रा शुभावहा न भवति?

33. कृषकः किं करोति स्म?

34. धेनूनां माता स्वपुत्रस्क कष्ट दृष्ट्वा किम् अकरोत्?

35. जनः आत्यमः किम् इच्छति?

36. कः परेभ्यः कदापि अहितं न कुर्यात्?

अधोलिखितं नाट्यांश पठित्वा (37-38) प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत-

चाणक्यः - भो श्रेष्ठिन् । प्रीताभ्यः प्रकृतिभ्यः प्रतिप्रियम् इच्छन्ति राजानः।

चन्दनदासः - आज्ञापयतु आर्यः, किं कियत् च अस्मद् जनादिष्यते इति।

चाणक्यः - भो श्रेष्ठिन् । चन्द्रगुप्तराज्यमिंद न नन्दराज्यम्।

न न्द्रस्यैव अर्थसम्बन्धः प्रीतिमुत्पादयति ।

चन्द्रगुप्तस्य तु भवतामपरिक्लेश एव।

चन्दनदासः - (सहर्षम्) आर्य! अनुगृहीतः अस्मि ।

चाणक्यः - भो श्रेष्ठिन्। स चापरिक्लेशः कथमाविर्भवति इति ननु भवता प्रष्टव्याः स्म।

37. राजानः कथं प्रतिप्रियम् इच्छन्ति?

38. चाणक्यः कस्य राज्यस्य अर्थसम्बन्धे बोधयति?

खण्ड-C

(प्रश्न संख्या 39 से 46 तक लघु उत्तरीय प्रश्न हैं और प्रत्येक 3 अंकों का है। इनमें से किन्हीं छः प्रश्नों के उत्तर प्रत्येक अधि कतम 150 शब्दों में दीजिए)

39. अधोलिखितश्लोकस्य अन्वयं मञ्जूषातः पदानि चित्वा पूरयत-

शरीरायासजननं कर्म व्यायाम संज्ञितम्।

तत्कृत्वा तु सुखं देहं विमृदनीयात् समन्ततः।।

अन्वयः - शरीरायासजननं कर्म ....(i)........... संज्ञितंम्। तत्कृत्वा ....(ii)........... देहं समन्नतः ....(iii).............. मञ्जूषा। (विमृदनीयात्, व्यायामः, सुखम्)

40. अघोलिखितश्लोकस्य भावार्थ मञ्जूषातः पदानि चित्वा लिखत-

सेवितव्यो महावृक्षः फलच्छायासमन्वितः ।

यदि दैवात् फलं नास्ति छाया केन निवार्यते ॥

भावार्थः अस्ति यत् संसारे सदैव फलैः छायया युक्तः

च महान् वृक्षः................(i)............... भवति। यदि दौर्भाग्येन तस्मिन् वृक्षे.............(i).............न भवेयुः तथापि तं ....(iii)............. दातुं कश्चिद् अपि रोढुं न शक्नोति । मञ्जूषा- (फलानि, छायाम, आश्रयितव्यः)

41. अधोलिखितदिनचर्यायाम् अंकानां स्थाने कालबोधकशब्दं लिखत-

(1) सुशीलः प्रातः .... (6.15) वादने ईशवन्दनां करोति ।

(ii) सः पूर्वाहे .... (19.00) वादने विद्यालयं गच्छति।

(iii) सः अपराहे .... (3.45) वादने गृष्ठम् आगच्छति।

42. वाच्यानुसारं समुचितं विकल्पं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत ———

(1) सैनिकेन राष्ट्रः .... ।

(क) रक्ष्यन्ते

(ख) रक्षन्ति

(ग) रक्ष्येते

(घ) रक्ष्यते

(ii) अधुना .... किं क्रियते?

(क) त्वया

(ख) युष्माके

(ग) तुभ्यम्

(घ) त्वामे्

(iii) अध्यापकः .... पाठयन्ति।

(क) छात्रेभ्यः

(ख) छात्रान्

(ग) छात्रेषु

(घ) छात्रैः

https://www.jharkhandboard.com

43. अधोलिखितवपाक्येषु रेखांकितपदानि संशोध्य लिखत

(i) हिमालयेन गंगा नदी निस्सरति ।

(ii) वृक्षे बहवः फलानि सन्ति।

(iii) भवान् सम्प्रति कुतः आगच्छसि?

44. अधोलिखितवाक्येषु रेखांकितपदानां समासं विग्रहं विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत-

(1) उपग्रामम् एकः विशालः तडागः अस्ति।

(क) ग्रामम् अभितः

(ख) ग्रामात् बहिः

(ग) ग्रामस्य समीपम्

(घ) ग्रामस्य दक्षिणतः

(ii) माता च पिता च सदा वन्दनीयौ स्तः।

(क) मातापित्रोः

(ख) मातापितरौ

(ग) पितामातरौ

(घ) पितृमातरौ

(iii) 'पशतन्त्रम्' विष्णु शर्मण लिखितम् ।

(क) पञ्चानां तन्त्रणां समवायः

(ख) पञ्च तन्त्रस्य समाहारः

(ग) पश्चानां तन्त्राणां समूहः

(घ) पश्चानां तन्त्राणां समाहारः

45. अधोलिखितपदानां समानार्थकपदैः सह मेलनं कुरुत

(क) अविचलः (i) कृपा

(ख) भार्या (ii) जननी

(ग) वीक्ष्य (iii) अपश्यत्

(घ) प्रसादः (iv) स्थिरः

(ङ) अम्बा (v) पत्नी

(च) ददर्श (vi) दृष्टय

46. निर्देशानुसारं लिखत-

(i) 'प्रभूतानि सुखानि' अनयोः पदयोः विशेष्यपदं किम्?

(ii) 'धर्मप्रदां वाचम्' अनयोः पदयोः विशेषणपदं किम्?

(iii) नृपः दरिद्रेभ्यः धनं ददाति । (अन्न कर्मषदं किम्)

खण्ड-D

(प्रश्न संख्या 47 से 52 तक दीर्घ उत्तरीय प्रश्न हैं और प्रत्येक 5 अंकों का है। इनमें से किन्हीं चार प्रश्नों के उत्तर प्रत्येक अधि कतम 250 शब्दों में दीजिए।

47. भवान् अमिताभः। भवतः विद्यालयः छात्रान् शैक्षिकयात्रायै जोधपुरं नेष्यति। पितुः आज्ञाप्राप्त्यर्थ लिखिते पत्रे रिक्तस्थानानि प्रदत्त शब्दसूची साहाय्येन पूरयत-

..............(i)...............

पूज्य ....(ii).............

सादंर ....(ii)................

भवतां पंत्र ह्यः प्राप्तं ....(iv)............... च ज्ञाता। अहमपि अन्न कुशलः अस्मि। मम विद्यालयः ग्रीष्मावकाशे छात्रान् ....(v).......... जोधपुरं नेष्यति। अहमपि एतत् ....(vi)........... नगरं द्रष्टुम् इच्दामि। महां ....(vii)............ पञ्चसहस्रं रूप्यकाणि यथाशीघ्रं ....(viii).............. तत्र गन्तुम् अनुमति यच्छन्तु च। गृहे

..............(ix)............. मम प्रणामाः वाच्याः। तत्रत्यः पुनरागमनात् परं विशेषां वार्ता भविष्यति ।

...............(x).........स्नेहाकांक्षी पुत्रः

अमिताभः

मञ्जूषा-

(ऐतिहासिकम्, भवताम्, कुशलता, जनन्यै, प्रेषयन्तु, प्रणामाः, छात्रावासतः, यात्राव्ययार्थम्, पितृमहोदयाः, शैक्षिकयात्रायै)

48. अधोदत्त चित्रं दृष्टा प्रदत्तमञ्जूषापदसहायतया संस्कृते प श्ञ्चवाक्यानि रचयतः

मञ्जूषा-

(बालकाः, पादपाः, आकाशः, घटाच्छत्रः, गृहीत्वा, बालिका, हरिताः, आतपत्रम्, दर्दुराः, कर्गदनौकाम, दामिनी, वर्षतौं, हर्षिताः)

49. 'स्वतंत्रता दिवसः' विषयमधिकृत्य प्रदत्तमञ्जूषापदसहायतया संस्कृते प श्चवाक्यानाम् एकम् अनुच्छेदं लिखत- https://www.jharkhandboard.com

मञ्जूषा-

(राष्ट्रगानम्, विकासाय, प्रधानमंत्री, संकल्पम्, बलिदानम् देशभक्ताः, कार्यालयेषु, परेड: देहल्यां, लालकिलायाम्, राष्ट्रध्वजारोहणम्, विकासाय, प्रयत्नम्)

50. अधोलिखितवाक्येषु रेखांकितपदमाधृत्य प्रश्न-निर्माण कुरुत-

(i) त्वं मानुषात् विभेति।

(ii) व्याघ्रं दृष्ट्वा शृगालः अवदत् ।

(iii) शरीरस्य आयासजननं कर्म व्यायामः संज्ञितम्।

(iv) जनकेन सुताय शैशवे महत् विद्याधनं दीयते।

(v) शिविना विना इदं दुष्करं कार्य कः कुर्यात्।

51. अधोलिखितवाक्यानि कथाक्रमानुसारेण पुनः लिखत-

(i) भो वासव ! पुत्रस्य दैन्यं दृष्ट्वा अहं रोदिभि ।

(ii) अचिराद् चण्डवातेन मेघरवैश्च सह प्रवर्षः समजायत।

(iii) कश्चित् कृषकः वलीवर्दाभ्यां क्षेत्रकर्षणं कुर्वन्नासीत्

(iv) सः ऋषभः तमुत्थापयितुं बहुवारं यत्नमकरोत्।

(v) तथापि दुर्बले सुते मातुः अभ्यधिका कृपा सहजैव इति।

52. 'अस्मांक विद्यालयः' विषयमधिकृत्य प्रदत्तमञ्जूषापदसहायतया संस्कृते प ञ्चवाक्यानाम् एकम् अनुच्छेदं लिखत-

मञ्जूषा-

(छात्राः, अध्यापकाः, नगरे, उद्यानम्, प्राचार्यः, प्रशिक्षितः, वृक्षाः, आदर्श विद्यालयः, सर्वे, प्रार्थयन्ति, दयालू, पंक्तिबद्धाः।